

ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ АГРАРНОЇ СФЕРИ ЕКОНОМІКИ НА ОСНОВІ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

N. Ignatenko,

candidate of economic sciences, doctoral candidate, Uman National University of Horticulture

THE IMPLEMENTATION OF SOCIAL RESPONSIBILITY OF ECONOMIC SUBJECTS OF AGRARIAN SPHERE OF ECONOMY ON THE BASIS OF STATE-PRIVATE PARTNERSHIP

У статті визначено зміст державно-приватного партнерства (ДПП) та його переваги при здійсненні соціальної відповідальності суб'єктів господарювання аграрної сфери економіки. Обґрунтовано завдання та функції ДПП, його переваги для зацікавлених сторін. Наведено результати зарубіжного досвіду використання. Визначено перспективні напрями розвитку та поширення при вирішенні проблем соціальної відповідальності суб'єктів аграрної сфери економіки.

The article defines the content of public-private partnership (PPP) and its advantages in the implementation of social responsibility of economic subjects of agrarian sphere of economy. Justified the tasks and functions of the PPP, its benefits to stakeholders. The results of foreign experience use. Perspective directions of development and distribution at the decision of problems of social responsibility of subjects of agrarian sphere of economy.

Ключові слова: соціальна відповідальність, суб'єкти господарювання аграрної сфери економіки, державно-приватне партнерство, соціальне розшарування, продовольча безпека, екологічні проблеми, зайнятість сільського населення, диверсифікація діяльності, управління.

Key words: social responsibility, economic subjects of agrarian sphere of economy, public-private partnerships, social stratification, food security, environmental issues, rural employment, diversification of activities, management.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У процесі досліджень було визначено, що соціальна відповідальність (СВ) суб'єктів господарювання аграрної сфери економіки потребує, а з іншої сторони, передбачає досягнення максимально можливого рівня узгодження інтересів аграрних товаровиробників і суспільних інтересів. Однак, найбільш універсальний механізм їх узгодження — представницька демократія, зазнає суттєвих змін під впливом політичних та соціально-економічних процесів, характерних для постіндустріального етапу розвитку цивілізації [6, с. 84]. Розвиток постіндустріального суспільства спричинив зміни його соціально-класової структури — соціальні групи втрачають класову, професійну основу, що чинить істотний вплив на функціонування демократичних, політичних та громадянських інститутів.

Нині окреслились такі світоглядно-філософські особливості їх функціонування, що впливають на здійснення соціальної відповідальності аграрними підприємствами: розмивання демократичної легітимності й основ республіканського устрою; збереження лише формальних вимог демократії (регулярне проведення виборів та зміни влади за їх результатами); падіння інтересу до електорального процесу; медіалізація культури та життєдіяльності загалом; звуження простору суспільного вибору та ін. У більш вузькому розумінні чинниками впливу є різке соціальне розшарування, навіть поляризація сільського населення за наявністю капіталів, земельних та інших ресурсів, доходів; безробіття, самозайнятність та маргіналізація значної частини сільських жителів; нерівний доступ до агропродовольчих ринків та споживання матеріальних благ; залишковий принцип вирішення екологічних проблем або їх ігнорування.

У зв'язку зі зменшенням авторитету та ролі традиційних інститутів суспільної взаємодії — політичних

партій та парламентаризму в представництві суспільних, громадських та особистих інтересів виникає актуальна потреба в пошуку нових каналів впливу на всі гілки влади, більш прямих і дієвих. Вже окреслилась тенденція інституціоналізації взаємовідносин влади й громадянського суспільства, що розширює систему узгодження інтересів новими інститутами. Спостерігається перехід від ієрархічної будови систем управління до мережових й маркетингових принципів і моделей, що реалізуються через різноманітні форми взаємодії трьох секторів — державного, приватного та громадянського.

Держава поступається своїми позиціями у сфері соціальної відповідальності, захисту інтересів різних соціальних груп, а її функції перебирають на себе інститути громадянського суспільства. Залучення населення в суспільне життя забезпечується саме завдяки розвитку інститутів представництва групових інтересів [5, с. 56]. Одним з ефективних інструментів консолідації суспільних зусиль та отримання синергетичного ефекту в результаті інтеграції наявних потенціалів є розвиток таких механізмів узгодження соціальних інтересів, як державно-приватне партнерство (ДПП) та корпоративна соціальна відповідальність (КСВ).

В умовах фінансово-економічної кризи, обмежених бюджетних можливостей, невірності соціальних проблем, недостатньої сформованості інститутів громадянського суспільства значущості набувають не тільки завдання якісних змін у системі державного управління, але й необхідність активізації суб'єктів суспільного діалогу, особливо на селі з огляду на депресивність та деградацію сільських територій. Розвиток механізмів державно-приватного партнерства є особливо актуальним сьогодні, саме він може стати ключовим чинником соціальної відповідальності та подальшого соціально-економічного реформування земельних та аграрних відносин загалом.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання державно-приватного партнерства, розглянуті в наукових публікаціях вітчизняних та зарубіжних вчених Абаді Р., Безбаха Н.В., Богданова С.Г., Васильєва Є.Є., Гаврилюка А.М., Гамільтон Дж., Головінова О.М., Грищенко А.А., Дутко Н.Г., Кліфтон К., Котової Н., Лебеде Т., Мостепанюка А.В., Островського І.А., Павлюка А.П., Ровинської К.І., Шилепницького П. І., Якуніна В. та ін.

Проте питання розвитку соціальної відповідальності підприємств агросфери на основі державно-приватного партнерства вивчені не достатньо. З огляду на виробничо-ресурсні особливості сільськогосподарської діяльності, її масштаби, сезонність, значні ризики через невизначені агрокліматичні чинники, експортну орієнтацію, поширення впливу на великі території та понад 30% населення країни і соціальна відповідальність, і державно-приватне партнерство мають особливий зміст, завдання та функції, що потребує належного визначення та обґрунтування безпосередньо на рівні суб'єктів господарювання аграрної сфери економіки.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті є визначення особливостей здійснення соціальної відповідальності суб'єктів господарювання аграрної сфери економіки на засадах державно-приватного партнерства та обґрунтування його завдань, перспектив і переваг.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Формування дієздатного механізму державно-приватного партнерства в Україні розглядається як можливе через посилення соціальної відповідальності агробізнесу з однієї сторони та як умова або напрям її здійснення — з іншої. У цьому контексті розвиток соціальної відповідальності сільськогосподарських підприємств в останні роки здійснюється у формі поступової інтеграції принципів соціальної відповідальності в корпоративні стратегії агробізнесу [9, с. 84]. Також простежується тенденція переходу від разових акцій благодійності та утримання створеної раніше гоміодкої соціальної сфери до гнучкої системи соціальних інвестицій, які відповідають довгостроковим інтересам аграрних підприємств, сільських громад, суспільства.

Це підтверджується функціонуванням в Україні на засадах державно-приватного партнерства Центру "Розвиток КСВ" та Спільноти "Соціально відповідальний бізнес". Спільно з урядовими структурами, підприємствами, університетами, громадськими організаціями ними обґрунтовуються та реалізуються програми і проекти у сфері СВ, проводяться тренінги, презентації, виставки, розробляються навчальні курси, методичні рекомендації та навчальні посібники, здійснюється обмін досвідом, друкуються нефінансові звіти.

Значна частка українських компаній великого бізнесу підписали Глобальний Договір ООН, — ініціативи, спрямованої на поширення відповідального корпоративного громадянства і на те, щоб комерційні компанії, неурядові організації брали участь у вирішенні проблем, які постають у зв'язку з глобалізацією. Чотири базові сфери Глобального договору: захисту прав людини, забезпечення трудових відносин, захисту екології та боротьби з корупцією виконуються з допомогою 10 основоположних принципів [3]. Однак не всі вони системно та послідовно займаються СВ, надають відповідні звіти, що призводить до виключення таких з числа підписантів та негативно впливає на їх ділову репутацію та імідж країни.

Одним з ефективних засобів реалізації соціальної відповідальності суб'єктів господарювання аграрної сфери економіки на засадах ДПП є укладання угод про соціальне партнерство між агрохолдингами, корпораціями та адміністративними, муніципальними утвореннями (рівень населених пунктів і регіонів). Так, муніципальне утворення зобов'язується сприяти виробничо-економічному розвитку підприємства, а підприємство, у свою чергу — соціальному та екологічному розвитку муніципального утворення.

Організація державно-приватного партнерства забезпечує довгострокове формування продуктивного середовища розвитку не тільки СВ, але й аграрної сфери економіки та інших сфер життєдіяльності в цілому. Вона відкриває можливості спільної зацікавленості участі в створенні та реалізації суспільно значущих проектів і поєднання для цього матеріальних та нематеріальних ресурсних можливостей, поділу ризиків між суспільством (державним сектором, неурядовими організаціями) та приватним сектором [4, с. 64].

Розвиток відповідального державно-приватного партнерства є одним із вирішальних чинників успіху програм модернізації соціальної взаємодії, господарства та країни у цілому. Відтак, без створення повноцінного агропромислового середовища, що сприяє тенденціям сталого та конкурентоспроможного соціально-економічного розвитку, його інституційного закріплення виникає загроза залучення до суб'єктів аграрного господарювання країни недобросовісних інвесторів, сумнівних інвестицій та проектів, трансформування капіталовкладень у різного роду зовнішні маніпуляції.

У сучасних умовах відкритості агропродовольчих ринків принципи державно-приватного партнерства мають бути основою різноманітних механізмів реалізації стратегій соціальної відповідальності, соціально-економічного розвитку в цілому, окремих сільськогосподарських підприємств. Перш за все, партнерство визначає успішність проведення аграрної політики державою [2, с. 12]. Основною метою розвитку ДПП на депресивних сільських територіях має стати підвищення якості життя, відродження трудового потенціалу та зайнятості населення. На досягнення цієї мети повинне бути спрямоване вирішення його основних завдань:

- підвищення ефективності управління суб'єктами аграрного господарювання та контролю за їх виробничою діяльністю;
- ефективне використання бюджетних коштів органами місцевого самоврядування;
- техніко-технологічна модернізація суспільно значимих аграрних і продовольчих виробництв;
- диверсифікація сільської економіки та збільшення видів діяльності на селі;
- підтримка об'єктів соціальної та виробничої інфраструктури в експлуатаційному стані та їх розширене відтворення;
- утворення та розвиток громадських організацій на селі з метою підвищення суспільної активності сільських громад;
- надання адресної допомоги соціально вразливим верствам сільських жителів.

Сьогодні у всьому світі проявляється підвищений інтерес до суб'єктів аграрного господарювання, яка у третьому тисячолітті опинилася в центрі конкурентної політики багатьох держав [7]. Це пояснюється проблемами продовольчої безпеки як окремих країн, так і всього людства у цілому. Тому важливим є їх державний протекціонізм, моніторинг та аудит розвитку, контроль над діями приватних інвесторів. Звичайно, ДПП не зможе розв'язати всі проблеми суб'єктів господарювання, цей механізм має свої переваги і недоліки. Але воно може стати ефективним, якщо в аграрні підприємства прийде відповідальний інвестор, який забезпечить їх розвиток.

Однак різноманітність видів, форм і сфер застосування ДПП роблять його універсальним засобом для вирішення цілої низки довгострокових соціально значимих завдань — від створення і розвитку інфраструктури до розробки та адаптації нових перспективних агротехнологій. Так, у Євросоюзи тільки за 2013 р. у межах державно-приватного партнерства було здійснено понад 100 проектів вартістю майже 19 млрд євро переважно у галузі освіти, охорони здоров'я, транспорту. Методи розробки і реалізації проектів соціальної відповідальності на основі ДПП можуть розглядатися як розвиток класичних методів і процедур проектного фінансування та інвестування. Однозначних рішень по

різних країнах з позиції формування певних методів управління ДПП не існує [8, с. 40].

Контрольні й регулюючі функції в його сфері від імені держави можуть здійснюватися або профільними міністерствами та відомствами, або спеціально уповноваженими органами. Переваги для аграрних підприємств характеризуються можливістю стабільно отримувати і збільшувати прибуток, причому має значення не стільки розмір прибутку, а саме стабільність його отримання. Для зниження цих витрат необхідним є створення загальної системи правил, що містять типові договори і спрощення правової системи в цілому [10, с. 189]. З боку держави в проектах ДПП реалізуються права власника, можливість надання податкових та інших пільг, гарантій, а також отримання певних обсягів фінансових ресурсів.

У межах державно-приватного партнерства держава отримує більш сприятливу можливість виконання своїх основних функцій — підтримки, регулювання, дотримання суспільних інтересів, соціального захисту сільського населення. Неминучі підприємницькі ризики та виклики мають розподілятися у сектор аграрного, переважно великого бізнесу, страхуватися його капіталами. Держава зберігає за собою основні важелі регулювання й контролю, в тому числі тарифну, антимонопольну й митну політику, оподаткування, контроль за енерго- та ресурсокористуванням, за безпечністю та екологічністю продовольчої продукції, за якістю обслуговування споживачів, характером конкурентних відносин.

ВИСНОВКИ

Систематизація досвіду з розвитку державно-приватного партнерства в різних країнах дозволила виявити найважливіші переваги здійснення проектів соціальної відповідальності суб'єктами господарювання аграрної сфери економіки на його основі:

- наявність політичної та інституційної складової підтримки проектів соціальної відповідальності в умовах ДПП (запитувана приватними інвесторами премія за ризики або виклики буде нижчою, якщо гарантована послідовна державна підтримка);

- стабільне політико-правове середовище (зазвичай ДПП побудовано на складних правових і договірних відносинах, в яких бере участь безліч сторін, що призводить до великого зростання транзакційних витрат);

- справедливий розподіл можливостей і ризиків, які змінюються залежно від стану і форми ринку, місцевих рамок умов. Якщо приватний інвестор несе більшу частину ризиків за проектом, то держава має обмежене право втручатися у виконання проекту або тільки виконує функції контролю;

- прозорий розподіл державних замовлень урядом передбачає створення для партнерів реальних стимулів, які спонукають їх брати участь в оптимізації соціальних проектів і програм;

- можливість точного підрахунку витрат і вигод з розробкою реалістичних сценаріїв майбутніх грошових потоків для оцінки потенціалу соціальних проектів з метою покриття інвестиційних витрат;

- створення сприятливого рекламного іміджу державно-приватного партнерства шляхом поширення відповідної інформації серед осіб та організацій, що приймають рішення про інвестиції та державну підтримку.

Література:

1. Безбах Н.В. Правові особливості здійснення державно-приватного партнерства в Україні / Н.В. Безбах // Інвестиції: практика та досвід. — 2011. — № 18. — С. 117—120.
2. Богданов С.Г. Що до механізмів реалізації державно-приватного партнерства в Україні / С.Г. Богданов // Сучасна регіональна політика: освіта, наука, практика: матеріали підсумк. наук.-практ. конф. за міжнар. участю, 28 жовт. 2011р.: [у 2 т.]. — Одеса, 2011. — Т. II. — С. 12—13.
3. Закон України "Про державно-приватне партнерство" // Відомості Верховної ради України. — № 40. — 2010.

4. Котова Н. Державно-приватне партнерство як механізм реалізації проектів територіального маркетингу / Н. Котова // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. ОРІДУ / [Голов. ред. М.М. Іжа]. — Одеса, 2010. — Вип. 3 (43). Т. 2. — С. 64.

5. Лебеда Т. Державно-приватне партнерство як фактор економічного зростання та проблеми його розвитку в Україні / Т. Лебеда, І. Запаріна // Економіст. — 2011. — № 3. — С. 52—58.

6. Мостепанюк А.В. Світовий досвід реалізації проектів державно-приватного партнерства / А.В. Мостепанюк // Економіка та держава. — 2011. — № 11. — С. 82—85.

7. Островський І.А. Державно-приватне партнерство як чинник регіонального розвитку [Електронний ресурс] / І.А. Островський — Режим доступу: eprints.kname.edu.ua/17261/1/157-161_Островський_ІА.pdf

8. Павлюк А. П. Державно-приватне партнерство як механізм активізації інвестиційної діяльності в Україні / А.П. Павлюк, Д.В. Ляпін // Стратегічні пріоритети. — 2012. — № 3 (24). — С. 38—45.

9. Ровинська К.І. Державно-приватне партнерство як складова механізму подолання фінансової кризи в Україні / К.І. Ровинська // Удосконалення механізмів реалізації функцій державного управління в умовах обмежених бюджетних ресурсів: регіональний рівень: матеріали щоріч. наук. конференції. 27 трав. 2011 р. / [редкол.: А.Г. Ахламов та ін.]. — Одеса, 2011. — С. 84—85.

10. Шилепницький П.І. Дослідження природи державно-приватного партнерства / П.І. Шилепницький // Регіональна економіка. — 2010. — № 3. — С. 187—194.

References:

1. Bezbakh, N.V. (2011), "The legal features of realization public-private partnership in Ukraine", *Investystsi: praktyka ta dosvid*, vol. 18, pp. 117—120.
2. Bohdanov, S.H. (2011), "Regarding the mechanisms for implementing public-private partnership in Ukraine", *Suchasna rehional'na polityka: osvita, nauka, praktyka* [Modern regional policy: education, science, practice], *pidsumkova naukovopraktychna konferentsiia za mizhnarodnoiu uchastiu* [the final scientific conference with the international participation], Odessa, Ukraine, 28 October 2011, pp. 12—13.
3. Verkhovna Rada of Ukraine (2010), *The Law of Ukraine "About Reigning-private partnerships"*, *Vidomosti Verkhovnoyi rady Ukrainy*, vol. 40.
4. Kotova, N. (2010), "Public-private partnerships as a mechanism of territorial marketing projects", *Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnia: zb. nauk. pr. ORIDU*, vol. 3, no. 43, pp. 64.
5. Lebeda, T. (2011), "Public-private partnership as a factor of economic growth and problems of its development in Ukraine", *Economist*, vol. 3, pp. 52—58.
6. Mostepaniuk, A.V. (2011), "International experience of implementation of public-private partnerships", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 11, pp. 82—85.
7. Ostrovskiy, I.A. (2010), "Public-private partnership as a factor of regional development", available at: eprints.kname.edu.ua/17261/1/157-161_Островський_ІА.pdf (Accessed 5 September 2015).
8. Pavliuk, A.P. (2012), "Public-private partnerships as a mechanism to activation of investment activities in Ukraine", *Stratehichni priorityety*, vol. 3, no. 24, pp. 38—45.
9. Rovyn'ska, K.I. (2011), "Public-private partnerships as a component of mechanism to overcome the financial crisis in Ukraine", *Udoskonalennia mekhanizmv realizatsii funktsij derzhavnoho upravlinnia v umovakh obmezhenykh biudzhetykh resursiv: rehional'nyj riven'* [Improvement of mechanisms realization of the functions of government in conditions of limited budget resources: the regional level], *schorichna naukova konferentsiia* [yearly academic conference] Odessa, Ukraine, 27 May 2011, pp. 84—85.
10. Shylepnyts'kyj, P.I. (2010), "Study of the nature of public-private partnerships", *Rehional'na ekonomika*, vol. 3, pp. 187—194.

Стаття надійшла до редакції 07.09.2015 р.